

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები და გამოცემები

ჩვენ დრომდის მოღწეულია ვეფხისტყაოსნის 162 ხელნაწერი და 32 ფრაგმენტი¹. ბექდურმა გამოცემამ კი ორმოცდაათს გააძიებინა (ოცდახუთამდეა მართო საბჭოური გამოცემა). პოემის ყველაზე ბევრი ხელნაწერი მე-16 საუკუნის გასულისა თუ მე-17-ის დასაწყისის ურესი არ არის. უძველესი თარიღიანი ხელნაწერია მამუკა მლივან თუ ქალაშვილის ნუსხა, გადაწერილი 1646 წელს — H599 (E). ზღაპროს აღმოჩნდა ვეფხისტყაოსნის ტექსტის რამდენიმე, შედარებით უფრო ძველი ფრაგმენტი: ვეფხისტყაოსნის ორი ტაეპი (951, 1-2) მე-14 საუკუნის მინაწერის სახით დაუცავს ხელნაწერთა ინსტიტუტის ერთ ეტრატოვან ხელნაწერს². ერთი ტაეპი (1045, 4) ვინმე ცოცხალი ოორდანეს ნუსხა-ხუცურიით მიუწერია მე-15 საუკუნეში ბერთის სახარების აშაბზე³, ორი სტროფი მე-15—16 საუკუნეთა მიჯნიდან შემონახავს ვანის ქვაბთა კედელს⁴.

სტამბურად ვეფხისტყაოსანი პირველად დაიბეჭდა 1712 წელს ვა-

¹ ავგამალ ყველა ეს ხელნაწერი და ფრაგმენტი აღწერილია (სარგის ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ისტორია, 1—11, თბილისი, 1970—1971).

² თ. ბრეგვაძე, ვეფხისტყაოსნის კიდევ რამდენიმე ტაეპი ძველ ხელნაწერ მინაწერებში (ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, IV, თბ., 1962, გვ. 93—96).

³ ა. შანიძე, ვეფხისტყაოსნის სიმფონია, თბ., 1956, გვ. 016—017.

⁴ ლ. მუსხელიშვილი, ვაჰანის ქვაბთა განგება, თბ., 1939, გვ. 36-38; ცისკარიშვილი, წარწერები ასპინძის რაიონიდან (მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 30, თბ., 1954, გვ. 175—176); შ. ონიანი, ვეფხისტყაოსნის ორი სტროფი ვანის ქვაბთა მონისტრის ერთ წარწერაში (სიმონიძისადმი მიძღვნილი საბუღალეო კრებული, თბ., 1959, გვ. 287—293).

პარიზში გამოქვეყნებული ერთი რუსთველოლოგიური ნაშრომის ავტორი ამხსნა ჩემ საფრანგეთში ყოფნის დროს პარიზში გაყიდულა მე თოთხმეტე საუკუნეში (გადაწერილი) ხელნაწერი ვეფხისტყაოსანი, რომელიც ავგამალ იმერელს ლონდონის წიგნთსაცავში. საჭიროა მისი ფოტო-კოპიის გადაღება" (ლალა მუსხელი, რუსთველის და დანტეს იდუმალი, სიტყვა პირველი, პარიზი, 1956, გვ. 79). ჩვენს ხელთაა „ლონდონის წიგნთსაცავში“ დატული ვეფხისტყაოსნის ორივე ხელნაწერი ფოტოკოპირი: „ლონდონის“ ხელნაწერები მე-17 საუკუნეზე აღინდობდა.

ტანგ მეექვსის რედაქციით და კომენტარებით („თარგმანით“). ვახტანგის გამოცემას უსწრებს ჩვენთვის ცნობილი მხოლოდ ოციოდე ხელნაწერი. ამრიგად, ჩვენ არათუ ვეფხისტყაოსნის დედანი არ მოგვეპოვება, დაახლოებული ხელნაწერი პირიც კი. მე-13—15 საუკუნეების ძნელბედობამ ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერებიც იმსხვერპლა. ნაგვიანვე ხელნაწერებში ტექსტი წარყვნილია. ბევრი გადამწერი ცდილა ნაკლული და ლაღ ხელს უწყობდა ტექსტის აღდგენას და გამართვას, რაც გასწორების ნაცვალმოაჩნდა ინტერპოლატორი და გამგრძელებელი. წარყვნილი ტექსტის გამართვა და ჩანართების გამოყოფა ადვილი როდია. ვეფხისტყაოსნის ბექდურ გამოცემათა შორის განსაკუთრებული ადვილი უპირავს ვახტანგისეულ გამოცემას. ამიტომაც ამ გამოცემას ვრცლად განვიხილავთ.

1712 წელს თბილისში, ვახტანგ მეექვსის მიერ დაარსებული სტამბიდან გამოვიდა ვეფხისტყაოსნის პირველი ნაბეჭდი ტექსტი, რომელსაც დართული აქვს ვახტანგის ვრცელი „თარგმანი“ (თარგმანი ამ შემთხვევაში ნიშნავს განმარტებას, კომენტარიას).

ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი უნაკლოდ აღადგინა და სპეციალური გამოკვლევებით შეამკო აკაკი შანიძემ⁴.

პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსანი ჩვენ დრომდის მოღწეულია მცირე რაოდენობით. ა. შანიძეს აღწერილი და გამოყენებული აქვს 18 ცალი⁵. ამას გარდა, ერთი ცალი აღმოჩნდა ლენინგრადის საჯარო ბიბლიოთეკაში⁶, ერთიც — პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში⁷. მოღწეული ცალები ყველა ნაკლულია (ზოგი მათგანი შევსებულია ხელით). მაგრამ, საბედნიეროდ, ისინი „ერთი მეორის დანაკლისს ავსებენ და კაცს მთელი გამოცემის აღდგენის საშუალებას აძლევენ“ (ა. შანიძე).

ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის ცალები იმიტომაა უმნიშვნელო რაოდენობით მოღწეული, რომ მე-18 საუკუნეში უცდიათ მთელი გამოცემის მოსპობა. საქმის კარგი მკოდნის ეფგენი ბოლხოვიტინოვის

⁴ შოთა რუსთველი, ვეფხისტყაოსანი, ვახტანგისეული გამოცემა 1712 წლისა, აღდგენილი აკაკი შანიძის მიერ, ტფილისი, 1937.

⁵ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, აღდგენილი ა. შანიძის მიერ, გვ. 395—403.

⁶ ეს ცალი ა. შანიძეს მოუკითხავს ლენინგრადში 1936 წელს, მაგრამ მაშინ „მისი ძალი ვერსად აღმოაჩინესო“, (გვ. 402). შემდეგ, 1939 წელს, ეს ცალი უნახავს და მუსინაშვილს კრ. შარაშიძეს (პირველი სტამბა საქართველოში, თბ., 1955, გვ. 143).

⁷ ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები და ოცი ქართული საიდუმლო დამწერლობის ნიშანი, პარიზი, 1933, გვ. 44—45.

მოწმობით, რუსთველის პოემა დაიბეჭდა თბილისში ვახტანგ ჯუღაშვილის
დროს, „однакож вскоре истреблена так, что ныне весьма редко
можно видеть печатные оной экземпляры“⁴.

ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის წინააღმდეგ ბრძოლა გაუხალისო
ქართულ საეკლესიო-კლერგულურ საზოგადოებას⁵. საყურადღებოა
რომ მთავარეპისკოპოსმა ტიმოთე გაბაშვილმა ნიშანში ამოიღო ვეფხის-
ტყაოსნის სწორედ ვახტანგისეული გამოცემა. მან გესლიანი სიტყვებით
უძღვნა საკუთრივ ვახტანგის „თარგმანს“. ტიმოთე ამბობს: უესე (რუს-
თველი) იყო მოქმელი ლექსთა ბოროტთა, რომელმან ასწავა ქრისტიანთა ხი-
ლა სიწმინდისა წილ ბოროტი ბილწება და განრყვნა ქრისტიანობა ხი-
ლო უწინარეს ჩვენთა უმეცართა სამღვთოდ თარგმნეს ბოროტი ლექსი
მისი“⁶. ტიმოთე არ მოერიდა ვახტანგს და უმეცარი უწოდა მას. ტიმო-
თე გაბაშვილის გამოხვლა ცხადყოფს, რომ კიდევ უფრო გამძაფრებულ
ვეფხისტყაოსნისა და მისი ავტორის დევნა პოემის ბეჭდურად გა-
მოქვეყნების შემდეგ. ამას მოჰყოლია ვეფხისტყაოსნის ბეჭდური გა-
მოცემის მოსპობის ცდა⁷.

მიუხედავად გარკვეული წრეების მხრივ დევნისა, ვახტანგისეული
ვეფხისტყაოსნის ბევრი დამცველი და გულწრფელი პატივისმცემელი
ჰყავდა. ვახტანგისეული რედაქცია ვეფხისტყაოსნისა დამსახურებულ
ავტორიტეტით სარგებლობდა და სარგებლობს სპეციალისტ რუსთ-
ველოლოგთა შორის. ვეფხისტყაოსნის პირველნაბეჭდი ტექსტის ზეგაფ-
ლენა აღბეჭდილი აქვს პოემის შემდეგდროინდელი გამოცემების დიდ
უმრავლესობას, მათ შორის 1937 წლის საიუბილეო გამოცემასაც.

როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენ დრომდე მოღწეულია ვახტანგისეულ გა-
მოცემაზე უფრო ძველი ოციოდე ხელნაწერი ვეფხისტყაოსნისა, ხელნა-
წერებიც მენტაკლებად დაზიანებულია. როდესაც ერთმანეთს ვეღა-
რებთ ძველი ხელნაწერებით შემონახულ ტექსტს და ვახტანგის გამოცე-
მას, ერთბაშად თვალში ვხვდებოდა დიდი განსხვავება პოემის სტროფუ-
ლი მოცულობის მხრივ. ვახტანგის ტექსტი შედარებით მოკლეა და შე-
იცავს 1587 სტროფს, ხელნაწერების ტექსტი ვრცელია, 2200 სტროფს

⁴ Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ее состоянии, СПб., 1802, 23, 87.

⁵ ს. ვუბანიაშვილი, ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული გამოცემისა და დამოკლებულება შე-18-19 საუწუნებში („ლიტერატურული ძიებანი“, 1, 1943, 33-109-122).

⁶ ტიმოთე გაბაშვილი, მიმოსლვა, ე. მეტრეველის გამოცემა, თბ., 1956, 83-80, 296.

⁷ აღ. შარაშიძე, ერთი ცნობა ვეფხისტყაოსნის დევნის ისტორიიდან, ნარკვევები, 1, თბ., 1945, 23-401-402.

არაბებს¹² (1937 წლის საიუბილეო გამოცემაში 1669 სტროფი, 1964 წლის საიუბილეო გამოცემაში კი — 1587 სტროფი, ვ. ი. სტროფი) ილენობის მხრით სწორედ იმდენი, რამდენიც ვახტანგის გამოცემაში ვახტანგისეული გამოცემის მიხედვით პოემა მთავრდება სტროფის დასრულებით და დაბრუნებითა და ვახელმწიფებით. ხელნაწერებით კი ამბობენ, რომ ილენობა, მოთხრობილია გმირების შემდგომი თავგადასავალი და სიკვდილის აღსასრული...

ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი სიუჟეტურად წარმოადგენს პოეტის მოკლე რედაქციას, ხელნაწერებით ნაანდერძევი ტექსტი რედაქციას გვაძლევს. იმავეითვე დიდ ყურადღებას იქცევდა ეს სხვათა გამოსარკვევი იყო, ვახტანგმა კრიტიკულად გამოსცა ტექსტი, ვ. ი. ხლოენურად შეამოკლა ვრცელი რედაქცია, თუ მოკლე რედაქციის შემცველი ხელნაწერი ვარიანტი გამოაქვეყნა. ამაზე ახრთა დიდი სხვადასხვაობა სუფევდა.

სწავლული ბატონიშვილი თეიმურაზი ფიქრობდა, რომ ინტერპოლაციებშია წარყვენეს ვეფხისტყაოსანი თავიანთი ჩანართებითა და დანართებით, რომ „რაც რუსთველს დაუწერია, ვეფხისტყაოსნად ისიქნა, იმას სხვა დამატებული არა ესაპიროება რა“¹³. თეიმურაზი ვაღბრით ამბობს: „სრული ვეფხისტყაოსანი არის რიცხვით ათას ხუთას ოთხმოცდა შვიდი სტინი (სტროფი), როგორათაც ვახტანგ მეფისა და ბედულს ვეფხისტყაოსანში იხილვება. ისინი არიან ნამდვილ შოთა რუსთაველის შეთხზულნი სტინნი“¹⁴.

ამ განცხადების მიუხედავად, თეიმურაზ ბატონიშვილი თვლიდა (და ამისათვის იმომწმებდა თავის მასწავლებელს, ცნობილ დავით რეპტორ აღქსიშვილს), რომ ვახტანგს ბეჭდური გამოცემიდან შემთხვევით უნდა გამოარჩენოდა რთხი სტროფი¹⁵. საგულსხმოა, რომ ამ რთხი სტროფიდან 1937 წლის საიუბილეო გამოცემაშიც შესულია სამი (სტროფები 152, 553, 586), ხოლო მეოთხე მოიპოვება ვეფხისტყაოსნის მეორე ბეჭდურ გამოცემაში (სტროფი 113).

ვეფხისტყაოსნის მეორე ბეჭდური გამოცემა კი განხორციელდა პე-

¹² ვეფხისტყაოსანი ჩანართი და დანართი ტექსტებით, ტექსტი გამოსცემად დანართი, წინასიტყვაობა და საძიებლები დურთი სოლ. ყუბანევიშვილია რედაქტორი ალ. ბარამიძე, თბ., 1956.

¹³ გ. იმედაშვილი, თეიმურაზ ბაგრატიონის რუსთველოლოგიური ცდანი (ლიტერატურული ძიებანი, V, 1949, გვ. 189).

¹⁴ იქვე, ოლონდ დედანში წერია „ათას ხუთას ოთხმოცდა ცხრა სტინი“. სქმე ისაა, რომ ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის სტროფების სათვალავში დაშვებული შეცდომებია. თუმცა ვახტანგის გამოცემა უწვევებს 1587 სტროფს, ნამდვილად კი არის 1587 სტროფი (ა. შანიძე, ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, გვ. 350).

¹⁵ იქვე, გვ. 191—194.

ტერბურგში 1841 წელს მარი ბროსეს, ზაქარია ფალაქიძის შვილისა და დავით ჩუბინაშვილის რედაქციით (გვ. 216) როცა ამას ბროსეს გამოცემის უწოდებენ). მეორე გამოცემის ტული რედაქცია ვახტანგისეულ ვეფხისტყაოსანს თვლიდა გამოცემად. მეორე გამოცემის უძღვის ბროსეს შესავალი წყობა აქ ნათქვამია, რომ ვახტანგმა „გასინჯა და შეამოწმა ძველი ხელნაწილებსა და შემდგომად დაბეჭდა“ ტექსტი (გვ. XI—XII). 1841 წლის გამოცემის საფუძველად რედაქციის აუღია ვახტანგისეული ვერსიის გამოცემისათვის საჭირო სამზადისს რომ შედგომია, რედაქციის შეუქმნავებია სახელმძღვანელო პროგრამა. პროგრამაში იკითხება: „ზეზნი ესე აღვძურენ ჩვენ, რათა ახლად აღვბეჭდოთ ვეფხისტყაოსანი რომლისა საფუძველად გვექნება მეფის ვახტანგის მიერ დაბეჭდილი იო“¹⁷. მაინც მეორე გამოცემის რედაქციის მიქანიჭურად არ გაუმეორებია ვახტანგის ტექსტი. გაუსწორებია „პოლრაფიული ცოლილებანი“, პოემაში ჩაურთავთ ხელნაწერების ამოკრეფილი 48 სტროფი. „მრავალნი ამ ლექსებისაგანი მშვენიერად თქმულია და ვეფხისტყაოსანსაც ეთანხმება, თუმცა სწორეთ არ ვიცით

¹⁶ ბროსე საყანგებოდ შენიშნავს, „ამ წიგნის დაბეჭდვაზე და საკუთრად წინასწარ ვაობის დაწერაზე უფ. ჩუბინოვმა გულითადი შეწმუნობა მიჩვენა“ (გვ. XIX) აღნიშნავს ასეა. ოლინდ, როგორც ვიცი, ვეფხისტყაოსანის სიუჟეტის პრობლემასა და მხურის შინაარსის გავების თაობაზე ბროსე არსებითად ავითარებს თეიმურაზ ბატონიშვილის შეხედულებებს. გ. იმედაშვილის დაკვირვების თანახმად, „ბროსეს ყოველ ეპოსელა ვეფხისტყაოსანის ამა თუ იმ საკითხზე, თეიმურაზის მიერ მასთან მიწერილ ვრცელი წერილების გარდათქმას წარმოადგენს“ (დასახელებული ნაშრომი, გვ. 198). იხ. აგრეთვე თეიმურაზ ბატონიშვილი, განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსანისა, გ. იმედაშვილის რედაქციით, თბ., 1960, გვ. 030). გ. იმედაშვილი სამართლებად ამბობს: „თეიმურაზი იყო პირველი სპეციალისტი რუსთველოლოგი, რომელიც (ლირსეულად) შეაფასა ვეფხისტყაოსანის 1712 წლის გამოცემა და კრიტიკულად განხილა ვახტანგის რუსთველოლოგიური მუშაობა“ (თეიმურაზ ბატონიშვილი, გვ. 023).

¹⁷ ვლადიმერ შარაძემ დასაბუთა, რომ ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის გამოცემის წინასწარ თანაგებობა, თუ მთავარი კონსულტანტი, აგრეთვე ტექსტის დასაბუთების საქმეში აქტიური მონაწილე ყოფილა თეიმურაზი (თეიმურაზ ბატონიშვილი და ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის გამოცემა, კრ. „შოთა რუსთველი“, გვ. 270—276). თეიმურაზის დიდი კვალია თუ არა შარაძემ ვარკვია, რომ ბროსესეული გამოცემის დასაბუთებაში (ანდერძი) შეუძინა იმავე თეიმურაზ ბატონიშვილს ვეფხისტყაოსანის 1841 წლის გამოცემაზე ლექსად დართული ანდერძისათვის, ხელნაწერისა იმის ტექსტი XI სიმეცხერო სტრიხის მოხსენებთა თვისებები, თბ., 1969, გვ. 8; ამ ნაკვეთის ტექსტი ახლა გამოქვეყნებულია, „მაცნე“, 1970, 5, გვ. 131—136).

¹⁸ გ. მებრტეველი, გ. ავალიშვილი, ბიბლიოფილი და კოლექციონერი კრიკორიანის კავშირის დაბადების 80 წლისთავის აღსანიშნავი საიუბილეო კრებული, თბ., 1959, გვ. 249).

კლასიკური არიან დაწერილი, მაგრამ ღირსნი იყვნენ რომ ჩავეყენოთ და
ისტორიულ ჩავეუმატოთ“ (გვ. XIII).

ლოდ ანგარიშს უწევდა ვახტანგისეულ ტექსტს თავის საკუთარ
მოცემებში (პეტერბურგი, 1846, 1860) დავით ზუბინაშვილი¹⁸

წელს გამოქვეყნდა ვეფხისტყაოსნის მდიდრულად გაფორმებული და
ზინის მიერ დასურათებული ტექსტი ვეფხისტყაოსნისა (ე. ზუბინაშვილი

წილის გამოცემა). ეს გამოცემა შოაშადა სპეციალურმა კომისიამ, რომ
შედიოდა შედიოდნენ ჩვენი გამოჩენილი მწერლები (გვ. იხილეთ).

ლია ქავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და სხვ.). გამოცემის შენიშვნებში
ჩანს, რომ კომისია შემდგარა იონა მეუნარაგის თანხმობით, ხო

ლო „ბეჭდვის დროს ყურის-გდება თავს იღვა თ. ივანე გიორგის ძე მუ
ნაბელმა, რომელსაც ეკუთვნის ამ წიგნის უკანასკნელი რედაქცია“.

კომისია კრიტიკულად მიუღდა ვახტანგის ტექსტს, ვახტანგისეულ რე
დაქციასთან შედარებით რამდენადმე კიდევ უფრო შეამცირა სტროფე
ბის რიცხვი (ქართულიშვილისეულ გამოცემაში 1576 სტროფია), მო

სკლობის მხრივ ქართულიშვილისეული გამოცემა 1903 წელს გამოე
რა დავით კარიჭაშვილმა (ვეფხისტყაოსანი, დ. კარიჭაშვილის წინა
სიტყვაობით, შენიშვნებით და ვრცელი ლექსიკონით).

ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერები თავის დროზე ვრცლად აღწერა და
განიხილა ექვთიმე თაყაიშვილმა. ხელნაწერების და ვახტანგისეულ ვა
მოცემის შეპირისპირებამ თაყაიშვილი დაარწმუნა, რომ ვახტანგს ვა
ცხრილავს პოემა მე-17 საუკუნის დანართებისაგან და ისე დაუბე
ღავს¹⁹ („Вахтанг сумел очистить Вепхис-тқаოსани от всех насло
ений, которые образовались в нем в XVII веке“).

ე. თაყაიშვილის „აღწერილობამ“ თითქო უღაოდ ცხადყო ვეფხის
ტყაოსნის პირველნაბეჭდი გამოცემის კრიტიკული ხასიათი. მაგრამ მა
ღე დაიბეჭდა დავით კარიჭაშვილის სპეციალური ნარკვევი „ვეფხის
ტყაოსნის შედგენილობა“²⁰, სადაც სულ საწინააღმდეგო თვალსაზრ
სია გატარებული. დ. კარიჭაშვილი უარყოფს ვახტანგისეული ვეფხის
ტყაოსნის კრიტიკულად დამუშავების თვალსაზრისს და აცხადებს: „არ
საიდგანა ჩანს და არც არის წარმოსადგენი, რომ ვახტანგ მეფეს თავის
გამოცემაში რამე შესწორება შეეთანოს ან რამე შეეცვალოს — გამოე
ლოს ან მიემატებინოს“ (გვ. 3). მკვლევარი შემდეგაც ამბობს: „დაუწე
რებელია და უცნაურია ის აზრი, რომ იმას (ე. ი. ვახტანგს, ა. ბ.) თავის
ღედნითგან გამოეტოვებინოს თითქმის ერთი მესამედი პოეზის თხზუ

¹⁸ ისიც აღნიშნავს რომ: „При издании поэмы Руставели (Вахтангом VI) рассмотрены и описаны все известные рукописные экземпляры“ (ქართულ ტექსტში).

ლებისა" (გვ. 4). დ. კარიჭაშვილის დაკვირვებით ვახტანგს ხელთ
ნია ხელნაწერი დედანი, რომელსაც „რალაც სარწმუნოებრივის
წებით მოჰქილებია და ისიც კი არ შეუწორობია და არ გამოუტყვე
რაც მას ავტორის აზრად არ მიაჩნდა" (გვ. 3). „ვახტანგის დედანი
ხელნაწერები შეწვიდმეტე საუკუნეში სხვებიც ყოფილაო", შენიშ
შველევარი და ასახელებს წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადო
ბის წიგნთსაცავის ხელნაწერს № 5006 (ქვემოთ ხელნაწერი U). ამ ხელ
ნაწერში 1578-ე სტროფის („სამ თვეს ვლეს...") შემდეგ ჩაწერილი
1637-ე სტროფის („ტარიელს და ცოლსა მისსა მიჰხვდა მათი სწო
ლი") სტრიქონსახევარი, ვადაშწერს ამაზე შეუწყვეტია წერა და განუ
ძია მე-17 საუკუნის ვრცელი ხელნაწერების მიხედვითო. საქმე ისა
რომ ვახტანგის გამოცემაში 1578-ე სტროფს მიჰყვება 1637-ე სტროფ
ი. ი. გამოტოვებულია ე. წ. ინდო-ხატაელთა ამბავი. დ. კარიჭაშვილის
ვარაუდით, U ხელნაწერის ვადაშწერს ხელთ ქონია სწორედ ვახტანგ
სეული რედაქციის მსგავსი დედანი, რისი ვადმონაშთია 1637-ე სტრო
ფის შეწყვეტილი ტაბებიო (გვ. 4). ვახტანგს იმიტომ შეურჩევია ბო
ლუ რედაქციის შემცველი ტექსტი პრემისა, რომ მას „უნდა ქონი
უტყუარი ცნობები ამის შესახებ, რომ სხვა ხელთნაწერებში მოთაყ
ბული მეტი ამბები ყალბები იყვნენ და არ ეკუთვნოდნენ ვეფხისტყაო
სასს. ამის გამო ჩვენ ვახტანგის გამოცემის დედანი მიგვაჩნია ფრველ
სად თავის შედგენილობითო", ასცნინდა დ. კარიჭაშვილი (გვ. 4-5).

დ. კარიჭაშვილის მოსაზრება არსებითად გაიზიარა იუსტინე აბულაძე
თემანვეფხისტყაოსნის 1914 წლის გამოცემის წინასიტყვაში (ეს გამო
ცემა დაიბეჭდა თვითონ იუსტინე აბულაძის რედაქტორობით) განცხ
ლებულია: „ვახტანგის რედაქცია... ვეფხისტყაოსნის გამოცემის ქა
კუთხედს უნდა შეადგენდეს", იმდენად მნიშვნელოვანია იგი თავისი
სიძველით, „შეურვენლობით და სიმოკლით" (გვ. LVI). ი. აბულაძის
შეხედულებით, ვახტანგისეული რედაქციის ფარგლებშია საძიებლ
ვეფხისტყაოსნის „დაახლოებით წმიდა და შეურვენილი ტექსტი"
(გვ. LXXIII). ეს ტექსტი მხოლოდ წაკითხვების (და არაქმ და არა
შედეგნილობის) მხრივ უნდა შემოწმდეს ხელნაწერებთანო.

თავისი შეხედულებანი ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული გამოც
მის თაობაზე იუსტინე აბულაძემ დააზუსტა სპეციალურ ნაშრომში ვახ
ტანგის გამოცემული ვეფხისტყაოსნის რედაქცია²¹. აბულაძე ამ
ბოძის, რომ ვახტანგის გამოცემა შეიცავს ვეფხისტყაოსნის ტექსტს
„ფრველად მთელ და სარწმუნო რედაქციის" (გვ. 4). თუმცა იქ „გადა

²¹ განათლება, 1917, № 4-5, გვ. 262-278, ეს ნაშრომი ცალკე წიგნად და
ბეჭდა 1920 წელს. იქ შენიშნულია, რომ ვადმოხეველია „განათლებლის" 1917 წლ
აპრილის ნომერში „მოთავსებული წერილთაგან შესწორებულად და შეკრებილ
ამიტომაც ციტატებს მოყოფან 1920 წლის ტექსტიდან.

ხელგადმოსმულია შესაგლის ხანები და ამისთან შეცვლილი და წარუ-
წლო ბევრი ვარიანტი" (გვ. 22). ი. აბულაძე ამტკიცებს, რომ ვახტან-
გის გამოცემა ვადმობეჭდილია თავისი შემადგენლობითა და რედაქ-
ციის უძველესი ხელნაწერიდან, რომ ვითომც „ვახტანგს არ შე-
ძლო, შესაფერი ერუდიციის უჭონლობის გამო, ტექსტის გაქმნდა იმ
სახით, როგორც ამ გამოცემაშია" (გვ. 23). ი. აბულაძე აკრიტიკებს
გ. თაყაიშვილს და წერს: „დღემდის ვახტანგის გამოცემის შესახებ შემ-
კლავი აზრი იყო გავრცელებული, ვითომც ვახტანგი ყოფილიყო იმ რე-
დაქციის შემდგენელი, რომელსაც ეს გამოცემა წარმოგვიდგენს-
(გვ. 22). „ვახტანგის კომისიამ — განაგრძობს ი. აბულაძე — არცა ერთ-
ერთის უძველესი რესტავრატორის ნახელავი, რომელიც გამოცემის
აზრით, თავისუფალი იყო იმ ამკარა ყალბებისაგან, რომლებიც გვ'ვლ-
ება მე-17 საუკუნის ხელნაწერებში" (გვ. 23) 4

ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქციის რაობის თაობაზე
უიღურესი პოზიცია უჭირავს პავლე ინგოროყვას. იგი ამბობს: „ერო-
ტუული ანალიზი ვახტანგის ტექსტისა არ სტოვებს არავითარ ეჭვს...
ტექსტის შესწავლიდან უცილობელად მტკიცდება, რომ ვახტანგს არა-
ვითარი შესწორება არ შეუტანია ვეფხისტყაოსნის დედანში და მას
უცვლელად დაუბეჭდავს რომელიღაც ძველი ხელნაწერი" 22. ეს „ძველი
ხელნაწერი" უნდა შექმნილიყო მე-14 საუკუნეში: „ვახტანგის ტექსტი
მე-14 საუკუნის ნახევარზე უფრო ძველია. ვახტანგისეული
დედანი დღევანდელის სახით უკვე ჩამოყალიბე-
ბული ყოფილა მე-14 საუკუნის ნახევარში" (გვ. 42,
დაყოფა ავტორისაა, ა. ბ.). 3. ინგოროყვას სიტყვით, ვახტანგს „არ შეუ-
ცვლია არა თუ სტროფების რიცხვი, არამედ ცალკე სიტყვების შედო-
მებიც კი, თუმცა კარგად სცოდნია, რომ ესა თუ ის სიტყვა დამახინჯე-
ბულად იყო წარმოდგენილი მის დედანში" (გვ. 14). 3. ინგოროყვას
დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ს ხელნაწერის მონაცემს (გვ. 15). სიგი კ
ტეგორიულად აცხადებს, რომ ვახტანგისეული რედაქციის ვარდ არ
მოიპოვება ვეფხისტყაოსნის „თუნდაც ერთი სტრიქონი, რომელიც
შეუთვნოღეს რუსთველს" (გვ. 18, შენ) 22.

22 რუსთველიანა, 1, 1926, გვ. 12—13 (ავტოვუე, 15).

23 „რუსთველიანაში გამოტყული დებულებანი პ. ინგოროყვას გამოცემაში
აქვს თავის საპასუხო წერილში „რუსთველიანაზე პოეუ-კორნ. კვლევის წერილის
გამო" (მნათობი, 1927, № 3, გვ. 193—220). 3. ინგოროყვას მისაზრებები ზოლიან
ვაიხიარა ს. გორგაძემ (მნათობი, 1927, № 3, გვ. 196—197, სქოლიო 2). ამათ
პ. ინგოროყვამ ზოგიერთი კონკრეტული შეიტანა თავის შესწავლაში. აქედან

თავისებური შეზღუდვებისა ვეფხისტყაოსნის ვახტანგის რედაქციის თარგმანის საფუძველზე ვეფხისტყაოსნის მესამე რედაქციის (1913/14 წ.) შესავალ წერილში ს. ვაგბაძე ვახტანგის რედაქციის დაბოლოება უნდა წარმოადგენდეს მესამე რედაქციის ფრიალ დიდ შემოკლებას (გვ. 21, აგრ. 22) მკვლევარს არაფერი უთქვამს, თუ სახელდობრ ვის უნდა შეეკრათ რედაქციის ტექსტი, ვახტანგს თუ ვინმე სხვას. 1927 წელს მოცემული ვეფხისტყაოსნის შესავალ წერილში კი იგი ვახტანგის რედაქციის წარმოშობას მიაწერს მე-14—15 საუკუნეს (გვ. 21). როგორც ასეთი, ცხადია, ეს რედაქცია არ შეიძლება ეკუთვნოდეს ვახტანგს მკვლევარი კიდევაც ამბობს: „ვერ. წოდებული ვახტანგის რედაქცია აგრეთვე შეიძლება ხელნაწერებს შორის უფროსობის რადგან ამ ხელნაწერის რედაქცია, გვეს ვარაუზა, ძველი წარმოშობისა და ვახტანგს არ ეკუთვნისო“ (გვ. XVIII, შენიშვნა 1).

ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქციის ხელოვნურად შექმნილობის ანუ კრიტიკული მიდგომის ნიადაგზე ჩამოყალიბებას თავისთავად იცავდა პოეტი და რუსთველოლოგი კ. ჭიჭინაძე²¹ ტყეველი დედა ვახტანგისეული რედაქციის კრიტიკულად შემუშავების თვალსაზრისით²². ვახტანგის გამოცემის ობიექტურ შესწავლას — წარსულში — მიუვართ იმ დასკვნამდე, რომ ის არის არა უფრო გასაოცრება რომელიღაც ძველი ხელნაწერისა, არამედ თავისებური კრიტიკული გამოცემა. ვახტანგს ხელთა ჰქონია ჩვეულებრივი ტიპის უძველესი დამატებიანი და ჩამატებიანი რედაქცია, რომელიც მას თავის შეხედულებისამებრ შემოკლებია²³.

ფრიალ საყურადღებო მოსაზრება გამოთქვა ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეულ რედაქციაზე ივ. ჯავახიშვილმა²⁴. იგი ამბობს, რომ ძველი ქართული წერილობის საკითხების მცოდნე პირი „ვერას გზით ვერ დაიფრებებს, რომ ვახტანგ მე-6-ს შოთას კმნილების ტექსტის აღდგენის ფიციონებურად ეცადნა“ (გვ. 22). უამჟველია, — განაგრძობს ივ. ჯავახიშვილი. — ვახტანგს მის ხელთ მყოფ ხელნაწერთა შორის ვეფხისტყაოს-

რებული, I, 1963, გვ. 22, შენ. 2; გვ. 23, შენ. 1; გვ. 55; შტრ. აღ. პარაპრაზი I. ანტირიფის აღზღუდვით რედაქციის პირველი ტომის გამოქვეყნების გამო, იხ. ნაშრომი, IV, იბ. 1964, გვ. 373—377.

²¹ ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია (წიგნში: რუსთველი ვაჟის 1929, გვ. 154—128); ვეფხისტყაოსნის კომპლექსიური გამოცემის შესავალ წერილში, 1934).

²² „რუსთველიანი“ (მსოფლი, 1927, № 2, გვ. 183—186); ვეფხისტყაოსნის პირველი გამოცემა (იფრ. I, 1939, გვ. 95—100).

²³ მსოფლი, 1927, № 2, გვ. 186.

²⁴ ვეფხისტყაოსნის ახალი გამოცემის არგუმენტი (ქართული ენისა და მეცნიერების სტრუქტურის საკითხები, იბ. 1956, გვ. 20—30).

ეს ისეთი რედაქცია ჰქონდა, რომელშიც აღნიშნული ყოფილა, რომ
გაიქცისაგან ინდოთ მეფის სიკვდილის ცნობა (ინდო-ხატავლთა მ-
ბი) და შემდეგი თავები შოთას პოემის კუთვნილებას კი არ შეადგენ-
და არამედ მისი ქმნილების გამგრძელებელთა მიერ იყო დაწერილი“
(გვ. 24). თავის წყაროზე (თუ წყაროებზე) დაყრდნობით, ვახტანგს
„ეკუთნაოლ მოუცილებია პოემის ბოლო თავები“ (გვ. 24). ერთი სიტყ-
ვააა: „ვაჯახიშვილის შეხედულებისდა თანახმად, ვახტანგს პირწმინ-
დად კი არ ვადმოუბეჭდავს ერთი რომელიმე ხელნაწერი, არამედ მას
გულდასმით კვლევამიება უწარმოებია“. შეუსწავლია ვეფხისტყაოს-
ნის ხელნაწერები და იქ დატული ცნობების ნიადაგზე პოემის ბოლო ნა-
წილი შეუკვცია. უკეთ, ამ ნაწილიდან ამოუკვეთია ინტერპოლატორე-
ბის ნაბარებები, თუმცა სრულიადაც არ სურებია „თვითნებური რე-
დაქციის შექმნა“ (გვ. 24—25). მაინცდამაინც, ივ. ჯავახიშვილის ფიქ-
რით, ვახტანგი კრიტიკულად მოპყრობია ხელნაწერ შემკვიდრებებს და
კარგულ მოსახრებათა გამო ხელნაწერებში შემონახული ზოგიერ-
თ ტექსტი „თავის გამოცემაში არ შეუტანია“.

აღრე ჩვენ ვმერყევობდით ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქ-
ციის რაობის საკითხში. დაუსწრებელი პედაგოგიური ინსტიტუტის
სტუდენტებისათვის შედგენილი „ქართული ლიტერატურის ისტორიის“
ლითოგრაფიულ კურსში (ვანაკვეთი მეოთხე, 1932) ჩვენ გვიწერია:
„დიდ აზრთა სხვადასხვაობას ბადებს საკითხი იმის შესახებ, კრიტიკუ-
ლია ვახტანგისეული გამოცემა (ე. ი. ტექსტი ხელოვნურად არის შეკ-
ვეტილი), თუ ის უშუალოდ და უცვლელად იმეორებს აწ უკვე დაკარ-
გულ სხვა რომელიმე იმ დროს არსებულ უმოკლეს რედაქციას. პირა-
დად ჩვენ ვფიქრობთ, რომ სიმართლე უფრო მეორე მხარეზე უნდა
იყოს (ამ აზრს დაბეჭდვით იცავენ დ. კარიჭაშვილი და პ. ინგოროყვი,
ბოლო ეწინააღმდეგება პროფ. კ. კეკელიძე), თუმცა გადაჭრით პასუხის
ხატვა საძნელოდ მიმაჩნია. ამ შემთხვევაში ვახტანგისეული გამოცემის
სასარგებლოდ ლაპარაკობს ის ფაქტი, რომ ამ რედაქციას საკმაოდ უდ-
გება და ამდენადვე ამართლებს კიდევ მე-17 საუკუნის ერთი ხელთა-
წერი — წ. კ. № 5006“ (გვ. 79).

ასეთი იყო საქმის ვითარება, როდესაც გამოქვეყნდა ვეფხისტყაოს-
ნის ვახტანგისეული რედაქციის აღდგენილი გამოცემა აკაკი შანიძისა
(1937 წელს). ა. შანიძემ გამოარკვია, რომ ვახტანგს „თარგმანში“ განუ-
პარტაკს რიგი ისეთი სიტყვა და სტროფი, რომელთაც მისი სახელით
გამოცემულ ტექსტში ვერ ვპოულობთ და რომლებიც შემონახულია
პრცული რედაქციის ხელნაწერებში. „შედარება თარგმანში დამოწმე-
ბული ადგილებისა და პირველნაბეჭდი პოემის ტექსტისა დიდ განსხვავე-
ბას გვიჩვენებს“. შენიშნავს მკვლევარი. შენიშნული განსხვავება მას
უძღვება: აღუვს დაასკვნას: „ვახტანგის მონოგრაფიის გულდასმით

შეიქმნა ეს სტრუქტურა. რომელს ხელთ ჰქონია ერთი რედაქტორი
ბელნი და ამ ერთი რედაქტორისას უწერდა იგი თავისი
მსახურებისათვის. იგი იყო, რომ ვახტანგს, რომ ვახტანგს
სახელითა იგი რედაქტორი უწოდებოდა და დღესვედეს (სა
...

ესი შინაგან დასაწყისი ნაშრომი აღმოჩენის წარმოადგენს. ეს
მეც უნდა ახალი საბოლოოდ გადაწყვიტა ვეფხისტყაოსნის ვახტანგის
სული რედაქციის ერთი ვეფხისტყაოსნის ერთი თავისამტერევი საკითხის
კახდა რომ ვახტანგს კონტარები გაუკეთებია ვეფხისტყაოსნის
ერთი და არა მთელი რედაქციის ტექსტისათვის. საკვლევი და სხვა
შეგი მათე ბევრი რჩებოდა. ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის
ნაღი ტექსტისადმი მიძღვნილ რეცენზიაში ჩვენ ვამბობდით: ვახტანგის
ესა (თუ შინა კონტარები) გამოცემული ტექსტი მთლიანად არ ვახტანგის
კონტარებს. ამ მხრით ადგილი ჰქვს მნიშვნელოვან შეფასებას.
საწყისად. ა. შინაგან სპეციალურად ბოლომდე არ იხილეს ამ ერთ
შეფასებულ უცნურ შეფასებობას. თუ გამოსაცემი ტექსტი ვახტანგის
რედაქციის შეფასებულ დაზღვდა. ამ პარალელურად, მაშინ რატომ არ იხილეს
რედაქციის კონტარებიდან უარგებელი სტროფების კვალი? აქვს ვახტანგის
ტანგის სხვაგვარად მანდი ტექსტის დაზღვდა გამოსაცემად, იქნებ ტექსტი
ტი შინაგან იმეფებოდა. როდესაც ვახტანგი არც იყო საქართველოში.
ამეფი იმეფებოდა (ასეთი მოსაზრება ლევან მეტრეველმა წა
მოიღეს) და იქვე რამდენი კითხვის დასმა შეიძლება. მაგრამ ამ
იქვე აღნიშნული კვლევა უნდა ვაგრძელოდეს²¹.

ვახტანგისეული რედაქციის აღდგენილმა გამოცემამ მტკიცედ საფუ
ველი შექმნა ვეფხისტყაოსნის ტექსტოლოგიური საკითხების კვლე
ვების. მაგრამ დიდ დამატებებს რჩებოდა. ამ ხელნაწერის შინაგან
გამოცემად, რომ ამ ხელნაწერის გადაწერის ხელთ უნდა ჰქონოდა ვახტანგისეული
გამოცემის მსგავსი დედანი. ამავ დროს ყველა ვეფხისტყაოსნის
ამ ხელნაწერს მე-17 სტუქციით ათარიღებდა. მაშასადამე, თითქმის
ტერიღებდა მე-17 სტუქციში ვახტანგის გამოცემის მსგავსი ვეფხისტყაოსნის
ტექსტის მიერ რედაქციული ტექსტის არსებობა. აღსანიშნავია, რომ
ახტანგისეული ვახტანგისეული რედაქციის ძველბურ წარმოშობის ხო
ნა არც ისინი უარყოფდნენ, ვინც ვახტანგის გამოცემის კრიტიკულ
ბას აღიარებდნენ. ზემოთ უკვე დავიხსენეთ ს. კაკაბაძის სიტყვებში
- ვახტანგისეული ვახტანგისეული რედაქცია აგრეთვე შეიძლება ხელ
ნაწერებს შინაგან ვეფხისტყაოსნით, რადგანაც ამ ხელნაწერის რე
დაქცია ვახტანგისეულია, ძველი წარმოშობისა და
ვახტანგისეულია (დაყოფა ჩვენია, ა. ბ.). განა ამე

²¹ ამ პარაგრაფში ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსნის აღდგენილი ა. შინაგან
ბერი (სა. კონტარები), 11, 10, 37, შტა. ნაკვეთები, 1, თბ., 1945, გვ. 404-426.

ასევე არ ამტკიცებდნენ დ. კანტაშვილი, პ. ინგოროვსა და
 ახლანდელ მანინ ჩად. ჩვენს ვახტანგს ან იმის კომბინა?
 მართლაც ხსენებთ საყურადღებო ისაა, რომ ვ. კვეციანის ვახტანგ
 ვეფხისტყაოსნის შოკლე ჩადატყოს (მოლონია ვეცილი
 ცის) ტრადიცია ასევე იქნა 1712 წლის
 ბელაქის რედაქციის შექმნაზე. სამუთონ დასტავებულია
 ბელაქის. შინაგანი, ვ. კვეციანი არ იმსახურებს დ. კანტაშვილს
 ინტერპრეტაციას. თითქოს გადაწყვიტეს ხელის შეწყობა იქნა
 ბელაქის რედაქცია, რამდენადაც ვახტანგებს ადგილი არ მქონია შე-
 ქმნა რედაქცია, არამედ იმით, რომ მასაც თავდასტავებდა ხო-
 ჲა დაბოლოება იმავად ტრადიციის მიხედვით უნდა
 რომლითაც ხელმძღვანელობდა 1712 წლის ვ.
 კვეციანის რედაქტორი. მაგრამ შერეა გადაწყვიტა და შიშობა
 ყველა, დამატებითი მისი რედაქცია". შინაგანი (ვ. კვეციანი)
 ვეფხისტყაოსნის გამოცემა, რომ ვახტანგის გამოცემის დამატებითი
 რედაქცია ვეფხისტყაოსნის შოკლე ჩადატყოს ტექსტის ტრადი-
 ციის დასტავების დასტავა, როგორც ვახტანგის, ეყრდნობა S ბელაქის
 ტექსტს. თვითონ ამ ბელაქის ხასიათი და თანადი დავის არ იქნება
 ამ დასტავების მისცა პ. ინგოროვსაც კვლავ ვეფხისტყაოსნის თავისი
 ხელი შეხედულება ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქციის და-
 სტავა აკად. შინაგანი გამოცელების შემდეგაც.

კვეციანის გამოცემა ვეფხისტყაოსნის ტექსტი პ. ინგოროვს
 რედაქციითა და შენიშვნებით. შენიშვნებში პ. ინგოროვს ამბობს, რომ
 ვახტანგისეული გამოცემა - ლოკუმენტური ხასიათისაა და ამის საფუ-
 ჲად ის მოსჯეს, რომ მე-17 საუკუნეში ც. ი. ვახტანგის გამოცემის
 ექსტრემის არსებობა ისეთი ტიპის შოკლე რედაქცია ვეფხისტყაოსნი-
 ტა, რომელსაც წარმოადგენს ვახტანგისეული გამოცემა, და რომელ-
 შიაც არ უფლება ვახტანგის ვეფხისტყაოსნის ის ვრცელი დამატებანი
 ბელოს შეთავაზება (ც. ი. ინდო-ხატაველი ამბობს და მისი მიმდევარი
 ტექსტები), რომლებიც წარმოადგენს მე-16—17 საუკუნეთა ბელა-
 ქის ვახტანგისეული რედაქციაში. ამ ხვედრებს იძლევა ვეფხისტყაოს-
 ნის მე-17 საუკუნის ბელაქის S — 5006^a (გვ. 508)⁷⁹.

⁷⁹ ვეფხისტყაოსნის დაბოლოებისთვის (თეზ. X, 1909, გვ. 110—111, დ. კანტაშვილი, გვ. 2).

⁸⁰ პ. ინგოროვს ჩამოყრდნობა, არ უფროსაა შინაგანი შინაგანი დასტავის
 ფაქტს, რომ ვახტანგის კომენტარებს უფროსაა ვრცელი რედაქციის ტექსტს შინაგანი
 დასტავის ვახტანგის შესახებ ვეფხისტყაოსნის მეტყველება და შემოქმედებითი შო-
 ჲის ბელაქის რედაქცია, ამ დროს შოკლეებითი შინაგანი ხელი დედატი, რომელიც სიტყვა-
 ჲად დასტავის ვახტანგისეული გამოცემაში (გვ. 506—507), სიტყვაში, პ. ინგო-
 როვსაც მხარეობს დასტავებულია ასევე ნებისმიერა პ. ინგოროვს ვახტანგის

ამგვარად, ყველა ის ვინც თვლის, რომ ვახტანგმა ბაგრატიონი
 ორა ვაიძე მის დროს არსებული მოკლე რედაქცია ვეფხისტყაოსნის
 ებლატება ს ხელნაწერს. ამ ხელნაწერს დიდ ანგარიშს უნდა
 ვათავსოთ მეორე პანკიცი. უნდა პირდაპირ ითქვას, მიუხედავად ს
 წერის ასეთი მნიშვნელობისა, ბოლო დრომდის ის არ ყოფილა შე
 დარსებული სიღრმისა და სისრულით. ამ შირივ დიდი სამუშაო
 რულა და ს ხელნაწერი დაწერილებით შესწავლა სარგის ციფელი
 ხელნაწერის სპეციალურად შესწავლის შედეგად ს. ციფელი
 შეტად საყურადღებო, რამდენადმე მოულოდნელი, მაგრამ სავსებით
 საბუთებელი და დამარწმუნებელი დასკვნა.

ს. ციფელი გამოარკვია²¹, რომ 1) ს ხელნაწერი გადაწერილი
 არა მე-17 საუკუნეში, არამედ მე-18 საუკუნის პირველ ნახევარში
 ვერ შეიძლება. ვეფხისტყაოსნის 1712 წლის გამოცემის შემდეგ
 2) ხელნაწერის ერთი ნაწილი (თავბოლო ნაწილი) გამოწერილია მე-
 17 საუკუნის ხეველებრივი ტიპის ვრცელი ხელნაწერიდან, ხოლო მე-
 18 საუკუნის ნაწილი კი — თვითონ ვახტანგის გამოცემიდან (ამით აიხსნება ვა
 რდნა ნაწილებში ს ხელნაწერისა და ვახტანგის მიერ გამოცემულ ტ
 ვენის არა მარტივ მსგავსება, არამედ სრული დამთხვევა). მაშასად
 ეს ერთადერთი მოსაზრება, რომელიც ეკვის ქვეშ იყენებდა ვეფ
 ხისტყაოსნის ვახტანგიური გამოცემის კრიტიკულობას. უარულ
 უნდა იქნეს²², ვახტანგის გამოცემა რუსთაველის პოემის ერთადერთ
 მოკლეა, ამ გამოცემაში სავსებებოდ არის შემოღლებული მე-17 საუკ
 უნის ხელნაწერებით შემონახული პოემის ვრცელი ტექსტი.

უყანასწავლი დროის კვლევა-ძიების შედეგად სავსებით დამტკ
 უნდება.

თავი ვახტანგის თავისი კონსტატი, რომელიც დაწერილი პირდა მე-16-17 სა
 უკუნის ხელნაწერის ვახტანგიური ტექსტის მიხედვით, შეეძლება
 ახალ ტექსტთან, რომელიც სრულყოფილად დიდ მის გამოცემას (ც. 207). ნაწილ
 კ ვახტანგიური გამოცემის კონსტატიონსა და საყურადღებო ტექსტს შორის შუა
 შიხა რაღა მნიშვნელოვან დამტად, რასაც ბოლოს და ბოლოს პ. ინგოროვი
 რაღა აღნიშნავდა ამასთან, რომ კონსტატის ვადაცემების შედეგად, მათ
 შეტყველო ზოგიერთი ვადასათა საიდანაც ირავდა, რომ კონსტატი თავისთავად
 დაწერილი იყო არა ამ ტექსტისათვის, რომელიც დამტად ვახტანგისა²³ (ც. 207 წი
 21

²¹ იხ. მისი შრომები ვახტანგიური ვეფხისტყაოსნის საკითხისათვის ს. ციფ
 ტატილი ძიებანი, IX, 1935, გვ. 213—224; ვეფხისტყაოსნის ვახტანგიური ტექსტი
 ციფელი, 1937; ვეფხისტყაოსნის რედაქციები და პოემის ზოგიერთი ტექსტის
 საკითხი (ს. ციფელის ებლატების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საუბრობა) კრ
 ლა. თბ., 1937, გვ. 378—387; ვეფხისტყაოსნის ვრცელი რედაქციები ს. ციფელი
 ჩუღატი ძიებანი, XIII, 1960, გვ. 209—273; ვეფხისტყაოსნის ძველი რედაქცი
 ა, 1962.

²² ვახტანგიური ვეფხისტყაოსნის საკითხისათვის, გვ. 321—324; ვეფხისტ
 ზის ვახტანგიური რედაქცია, გვ. 58—61.

და ვახტანგისეული რედაქციის აღმუშავების, ანუ შინძის დასკვნები: ვახტანგს ვაუწყებოდა ვეფხისტყაოსნის ტექსტი პირველი გამოცემა ვეფხისტყაოსნისა არის ხელნაწერად შემოღებული ტექსტი და არა უფროდ დამუშავალი რომელიმე ძველი ხელნაწერი. ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი არის შეკლებილად ერთადერთ დღემდე არსებულ (33, 393).

შეუბნებელი ისმის კითხვა, ვახტანგმა თვითონებურად შეამოყვანა პოემის შინ ხელთ არსებული ვრცელი რედაქციური ტექსტი, თუ საამისოდ მოეპოვებოდა დოკუმენტური წყაროები. ივანე ჯავახიშვილმა საკმაოდ ადრევე, რომ ვახტანგს ვერას გზით ვერ დაეწამებოდა ამ კითხვად თვითონებობას, რომ სწავლულ მეთას - გულდასმით ვაღუყვანება უწამობებია²⁴ და მხოლოდ ამის შედეგად ნაუტარებია გარკვეული სარედაქციო ოპერაციები. მართლაც, ვახტანგს უნდა სთოდ-ნოდა თვითმურახ პირველის რედაქცია რუსთველის შინამართით (არჩილის კოპილასი „გამბასება თვითმურახისა და რუსთველისა“):

ერთი ამბავი არეა, ბოლო სხვა შეთავაზი.

არჩილი საგანგებოდ ასახელებს ერთი ცნობილი ინტერპოლატორის, ნანუჩას სახელს (26):

ნანუჩას რუსთველის ნაშრომი შეეჩა რამ ზეგნათა
საზრალის ვერ შეუწავია, წინდა რამ თელურჯავია;
შინძის რამ სწავდა მის ლაშის, სიტყვეს მით შორჯავია.
რუსთველი სობრძის ტმა არის, არცა თუ ივ შორჯავია.

გარდა ამისა, ვახტანგს ხელთ ექნებოდა ვეფხისტყაოსნის ისეთი ხელნაწერი (ან იქნებ ხელნაწერებიც), სადაც მინიშნებული ან ავტორ-წარწერილი იქნებოდა ინტერპოლატორთა ტექსტი. ერთ ასეთ ხელნაწერს მოუღწევია ჩვენ დრომდისაც. ესაა ხელნაწერთა ინსტიტუტის Q ფონდის ხელნაწერის № 1082, ეგრეთ წოდებული ზახასეული ხელნაწერი ვეფხისტყაოსნისა, ეს ხელნაწერი გადაუწერია ცნობილ მწიგნობარსა და კალიგრაფს იოსებ თბილელს (დიდ-მოურავიანის ავტორს) 17-საუკუნის სამოციან წლებში, არა უგვიანეს 1670 წლისა²⁵. ზახასეულ ხელნაწერში საგანგებოდაა გამოყოფილი ნანუჩას ჩანართები. ზოგი რამე ჩაუმატებია ვეფხისტყაოსნის ტექსტში თვითონ იოსებ თბილელს. ავტორწარწერილია თბილელის ჩანართებიც. მაშასადამე, ვახ-

²⁴ ჯ. ლეონიძე, ვეფხისტყაოსნის ახალი ხელნაწერი (ლიტერატურული შემოკლება), I, 1925, გვ. 19—36); J. კვარციანიძე, ცხოვრება ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, IV, თბ., 1957, გვ. 10—15; ს. ციციშვილი, ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია, თბ., 1957, გვ. 114—115.

ტანგის დროს მოიპოვებოდა საქმარისი ცნობები ვეფხისტყაოსნის სპარსეთებისა და გაგრძელებათა თაობაზე. სწორედ ამ ცნობების საფუძველზე გაუცხრილავს მას პოემის ტექსტი და შეუკვებია პოემის დასასრული.

ს. ციციშვილის გამოკვლევის თანახმად, „ვახტანგისეული გამოცემა“ (ვეფხისტყაოსნისა) წარმოადგენს მე-17 საუკუნის ხელნაწერებზე მე-18 საუკუნის ხელნაწერებს³¹, კერძოდ „მოკულობა-შედგენილობის მხრით ვახტანგისეული გამოცემის წყაროდ უკვე შესაძლებელია ვეფხისტყაოსნის სწორედ ღზაზასეულისა ტიპის ხელნაწერი“³². საგულისხმოა, რომ ვახტანგისეულ ვეფხისტყაოსანში არ ყოფილა „არც ერთი ისეთი სტროფა, რომელიც ღზაზასეულს ხელნაწერშიც არ იყოს“³³.

როგორც ვიცით, ვახტანგს დაუწერია ვეფხისტყაოსნის „თარგმანი“, მაგრამ თვითონ ტექსტის რედაქციის ავტორობას ზოგიერთი მკვლევარი მათ შორის აკაცი შანიძე, გადაჭრით არ მიაწერდა პირადად ვახტანგს. ჩვეულებრივ ამბობდნენ ხოლმე: „ვახტანგს (ან მის კომისიას) ასეთი და ასეთი ნაბიჯი გადაუდგამსო“³⁴. ამ საკითხს სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა კ. კეკელიძემ — „ვეფხისტყაოსნის პირველი გამოცემა“ (თუშ, X, 1939, გვ. 95—100). კ. კეკელიძე ამტკიცებს, რომ 1712 წელს მიმდებარე გამოქვეყნებული ტექსტი ვეფხისტყაოსნისა „დამუშავებული და რედაქტირებული უნდა იყოს არა ვახტანგის მიერ, არამედ დაშოუკი დე ბლანდ მისგან“ (გვ. 95, დაყოფა ჩვენი, ა. ბ.), „რომ პოემის დაბეჭდვასა და გამოცემაში 1712 წელს, როგორც ეს გაცივრით უკვე აღნიშნული ლიტერატურაში, ვახტანგი უშუალო მონაწილეობას არ ღებულობდა“ (გვ. 96). ამით უნდა აიხსნასო, ფიქრობდა კ. კეკელიძე, ის შეუსაბამობა, რაც არსებობს ვახტანგის კომენტარებში და პოემის დაბეჭდილ ტექსტს შორის. კ. კეკელიძის დაკვირვებით, პოემის ბეჭდვის დროს ვახტანგი არც უნდა ყოფილიყო ქართლში, ის სპარსეთში იყო გამგზავრებული³⁵. ვახტანგი სპარსეთში გაემგზავრა 1712 წლის 23 აპრილს. 1712 ქორონიკული წელი დაიწყო ამავე წლის 1 მარტს, სრულიად შეუძლებელიაო, შენიშნავდა მკვლევარი, რომ ვეფხისტყაოსანი დაბეჭდილიყო 1 მარტიდან 23 აპრილამდეო. ვეფხისტყაოსნის 1712 წლის გამოცემის რედაქტირობის პატივს კ. კეკელიძე მიაწერს ვახტანგის სტამბის მოღვაწეს, კარის დეკანოზის შილს მიქელს.

³¹ ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისეული რედაქცია, თბ., 1957, გვ. 114.

³² იქვე, გვ. 111.

³³ იქვე, გვ. 107.

³⁴ იხილ. ახლადვე, ვახტანგ მე-6-ის გამოცემული ვეფხისტყაოსნის რედაქცია, გვ. 23. ა. შანიძე, ვახტანგისეული ვეფხისტყაოსანი, გვ. 390—391 და სხვ.

³⁵ სხვათა შორის, ასეთი მოსაზრება გამოთქვა აკაცი შანიძის მოხსენების ვარაუდით გამოთვლ. კამბოში მწერალმა ლევან შერვაშვილმა.

გაბილი, გამოცემის სტრუქტურა და რედაქციის მუშაობის
ძირითადი პრინციპები. ამის შესახებ უნდა იქნას აღნიშნული
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ.

გაბილი

ამ დახმავ სტამბაში უნდა იქნას
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის
გამოცემის სტრუქტურის შესახებ.
სტამბაში უნდა იქნას აღნიშნული

შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ. უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის გამოცემის
სტრუქტურის შესახებ.

სტამბაში უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის
გამოცემის სტრუქტურის შესახებ.
სტამბაში უნდა იქნას აღნიშნული
შინაური და წარსული მისი მუშაობისათვის
გამოცემის სტრუქტურის შესახებ.

1) პირველი სტამბა საქართველოში, თბ., 1955, გვ. 124, 144, 153 და 154.
2) ვეფხისტყაოსნის ვახტანგისებო რედაქცია, თბ., 1957, გვ. 64.
3) ქრ. შარაშიძე ამ სახელს წერს ფირმის შიქარულ ნაშრომებში. ამის შესახებ
საშუალოდ მისი რედაქციის წევრების (ვეფხისტყაოსნის, დავითის, კერძოების)
დახმავებაში თავის თავს უწოდებს შიქარულს, ვეფხისტყაოსნის პოლიტიკური
რედაქციის ფირმა შიქარული (შიქარულში შიქარული) მდებარეობს დაქმის საქართველოს
ქრ.

ტყაოსნის რედაქტორი (შდრ. რედაქტორ-კორექტორი), *საქართველოს*
ლიცენზიის დროს შესტამბის მოვალეობასაც ასრულებს“ (გვ. 124).

მიქელის სახელი უკავშირდება ვახტანგის სტამბიდან გამოსულ სამ
წიგნს: 1712 წელს დაბეჭდილ დავითნს, ვეფხისტყაოსანსა
და 1713 წლის კურთხევაანს⁴². მოგვყავს სამივე ამ წიგნის
ფურცელთა ცნობა (რაც მიქელს შეეხება):

1. გაიმართა ხელითა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მიქელის
სათა (დავითნი).
2. გაიმართა ხელითა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მიქელის
სათა (ვეფხისტყაოსანი).
3. გაიმართა... ხელითა სამთავნელ ეპისკოპოსის კვიპრიანესითა
ხელითა ხელმწიფის კარის დეკანოზის შვილის მესტამბის მიქელისათა.

როგორც ჩანს, კურთხევანის ტექსტის რედაქტორი (გაიმართველი)
ყოფილა სამთავნელი ეპისკოპოსი კვიპრიანე. ბერძენ სერგიოსისა და
ზოვიერთი სხვა პირის დახმარებით კვიპრიანეს მართლაც საფუძვლი
ნად დაუმუშავებია კურთხევანის ტექსტი: შეუდარებია ბერძნული
დენისათვის, გაუსწორებია ენობრივ-სტილისტიკურად და სხვ. (ამის
ვტუობილობით კვიპრიანეს ანდერძიდან, რაც დაბეჭდილ კურთხევანს
ახლავს). მიქელი, ცხადია, კურთხევანის დაბეჭდვის საქმეში მარტო
ოდენ მესტამბის როლს ასრულებდა, ისე როგორც ადრე უნგრეთელთა
ლი მიხაილ იშტვანოვიჩი (მიხაილ სტეფანეშვილი). ვახტანგის სტამბის
პირველ ნაბეჭდ წიგნებს აწერია: „გაიმართა ხელითა ნიკოლოზ ობზე-
ლისშვილისათა, ხელითა მესტამბე მიხაილ სტეფანე-
შვილისათა უნგრეთელთა ხელისა“. არსებითად არაფერი გასა-
მართავი და სარედაქციო არ ჰქონია დავითნს, რადგანაც 1712 წელს ფე-
რესამეღ დაბეჭდილა. ცხადია, ამ შემთხვევაში გამოთქმა გაიმართა
ნიშნავს გამოცემის საერთო ზედამხედველობასა და რედაქტორ-კო-
რექტორობას (ახლა ვიტყვი, გამოშვებისათვის პასუხისმგებლობას).
ქრ. შარაშიძე სავსებით სწორად მსჯელობს: „გაიმართვა (გასწორება)
უშეგლია სტამბის ტექნიკური მუშაობის თვალყურის დევნებასაც გუ-
ლისხმობს“⁴³. სტამბის მუშაობის თვალყურის დევნება მიქელს მით უმე-
რო მოეთხოვებოდა, რომ 1712 წლის ერთი დოკუმენტით იგი თავის
თავს „მესტამბეთ უმფროსს უწოდებს“⁴⁴. მესტამბედ მოიხსენიება მ-

⁴² პირველი სტამბა საქართველოში, გვ. 100, 195—199.

⁴³ იქვე, გვ. 158.

⁴⁴ იქვე, გვ. 102. სხვათა შორის, ეს მესტამბე მიქელი ხლებია იერუსალიმის პატ-
რიარქ დოსთოვოს საქართველოში მოგზაურობის დროს (თ. შორდანიანი
მოკლე ისტორიული გამოკვლევა ქართულის სტამბის დაარსებისა და მოქმედების
მე-18 საუკუნეში და მე-19 საუკუნის პირველ წელთ განმავლობაში, „ივერია“, 1885).

წელი ვეფხისტყაოსნის ბოლოსიტყვაშიც („ნაღვაწი... მესტამბე მიქაე-
ლისა“), განსწავლული და დახელოვნებული მესტამბე („სტამბის უმუ-
როსი“) შეიძლება პართლაც ყოფილიყო წიგნის გამმართველიც
(რედაქტორიც) და რედაქტორ-კორექტორიც. ზემოთ დასახელებული
სამი წიგნიდან (დავითნი, კურთხევანი, ვეფხისტყაოსანი) ორის მიმართ
მიქელის დეაწლია მხოლოდ მესტამბეობა. ვეფხისტყაოსანი ყოფილა
„ნაღვაწი მესტამბე მიქაელისა“. ოღონდ რუსთველის პოემა მიქელს
თითქო რედაქციულად გაუმართავს, „გაიმართა ხელითა ხელმწიფის
არის დევანთიშვილის მიქელისათა“. ჩვენ შეცდომად მიგვაჩნია მი-
ქელის აღიარება ისეთ პირად, რომელმაც დაამუშავა და გაასწორა
ვეფხისტყაოსანი, საკუთარი შეხედულებისამებრ შეამოკლა პოემის
სიუჟეტი, თვითონ შეადგინა დასაბუძლი ტექსტი და კიდევაც გამოაქვეყ-
ნა იგი თავისი რედაქციით. ვერ გავიზიარებთ იმ მოსაზრებას თითქო
1712 წლის ბებდურ ვეფხისტყაოსანში ვახტანგს ეკუთვნის მხო-
ლოდ „თარგმანი“ და სხვა არაფერი.

ვეფხისტყაოსნის გამოსაცემად არ კმაროდა საერთო განსწავლულო-
ბა და სასტამბო საქმიანობაში დახელოვნება. საჭირო იყო ვეფხისტყა-
ოსნის სპეციფიკური საკითხების კარგი ცოდნა. რედაქტორ-გამომ-
ცემელს უნდა გადაეწყვიტა პოემის შედგენილობის უაღრესად რთუ-
ლი საკითხი. ყოველ შემთხვევაში თეიმურაზ პირველის (1589—1663)
დროიდან მოკიდებული ვეფხისტყაოსნად თვლიდნენ პოემის ვრცელ
რედაქციას. თუმცა მწიგნობრულ წრეებში ისიც იცოდნენ, რომ ტექს-
ტი დახერგილი და წარყვნილი იყო სხვადასხვა ჯურის ინტერპოლა-
ტორთა ჩანართებითა და დანართებით. ნუთუ ასეთი საპასუხისმგებლო
და საფრთხილო პრინციპული საკითხის გადაჭრას ვახტანგი სხვას მიან-
დობდა, თუ გინდ მწიგნობრობის მოყვარულ მესტამბე მიქელს?

ვეფხისტყაოსანზე ვახტანგის მუშაობის ხასიათის გასარკვევად
ივ. ჯავახიშვილი და ქრ. შარაშიძე იშველიებენ ქილილა და დამანას ვახ-
ტანგისეული ვერსიის ჩამოყალიბების ისტორიას⁴⁵. ქილილა და დამა-
ნას მაგალითი იმას გვეუბნება, რომ ვახტანგი ღიდი მონღოლებითა და
ეთილსინდისიერებით მოეკიდებოდა ვეფხისტყაოსნის დამუშავებას.
როგორც ცნობილია, ვახტანგმა ნამდვილად დამკვიდრა ჩვენში კოლე-
გიური მუშაობის სანაქებო ტრადიციები, ის თავის გარშემო იკრებდა
საქმის მკოდნე თანამშრომლებს, ცოდნისა და გამოცდილების მიხედვით
საჭირო დავალებებს აძლევდა მათ, მაგრამ სხვების მიერ შესრულებულ
სამუშაოს ჩვეულებრივ, როგორც წესი, თვითონ გულდასმით პირადად

ამოწმებდა. მაგალითად, ვახტანგმა საკუთარი ხელით გაასწავლა პოლ და დამანას მთელი ტექსტი და კახელად გადასწავრა (ვეფხისტყაოსნის ბელ) მდივანმწიფნობარს საგანგებოდ მიუთითა: „მწერალო, აქ ცხუ გული დაუხმე, სწორად დასწერე, არ წაახდინო, რა შევამოწმე სწორებისაგან ასე იქნა“⁴⁶.

ნათესავთი კრიტიკული ბუნების პატრონი და მეცნიერული ტექსტის მოტრფილად ვახტანგი სხვას მიანდობდა ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დადგენას, თვითონ განზე გადაგებოდა და საერთო განკარგულების გაკეპით („ბრძანებით“) დაკმაყოფილებოდა? ეს სრულიად წარმოუდგენელი და დაუფერებელი რამეა.

ვახტანგი აღრე შედგომია ვეფხისტყაოსნის გამოცემის სამუდამის ცხადია, იგი შესაფერის თანამშრომლებსაც შეარჩევდა და მათ სკიპო დავალებებს მისცემდა. საქმის თაოსნობა და პრინციპული საკითხებს ვადაწყვეტა კი თვითონ უნდა ეკისრა. ამას ადასტურებს ვახტანგის „თარგმანი“. „თარგმანი“ უნდა შეხებოდა სწორედ რუსთველის ტექსტს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იმ ტექსტს, რომელსაც ვახტანგი რუსთველურად ჩათვლიდა, რუსთველს მიკუთვნებდა. ვრცელი რედაქციიდან კომენტატორი რუსთველურად მისაჩნევ ტექსტს გამოჰყოფდა და მის განმარტებას შეუდგებოდა. ნებისით თუ უნებლიეთ ვახტანგს უნდა ჩუბარებინა ის რთული ოპერაცია, რასაც ტექსტის დადგენა ან პოეპის ტექსტის შედგენილობის განსაზღვრა ეწოდება. ვახტანგს პირადად ფიქონ უნდა გადაეწყვეტა გამოსაცემი და გასამარტავი ტექსტის ნამდვლობა თუ ინტერპოლაციურობა, ესე იგი, ვახტანგი თვითონ უნდა გამოსულიყო არა მარტო კომენტატორის, არამედ ტექსტის რედაქტორ-შედგენელის როლში. ესაა მთავარი და არსებითი, ხელნაწერების ერთხანეთიან შეყერებასა და სხვა ტექნიკური ხასიათის დავალებების შესრულებას სხვებიც შეძლებდნენ, კერძოდ მიქელი, მაგრამ ყველაფერი უნდა გაკეთებულიყო ვახტანგის უშუალო ხელმძღვანელობით. ვახტანგი შეუპოვებლად ვერ დატოვებდა სხვის ნამუშევარს, ვეფხისტყაოსნის ბელს ის სხვებს არ მიანდობდა. ვეფხისტყაოსნის გამოსაცემი ტექსტი შემდგენელი, მისი რედაქტორი და კომენტატორი ვახტანგია. მიქელ და კანონისშეილი კი მისი თანამშემუე, მისი თანამშრომელი, მისი დავალუების შემსრულებელი, მის მიერ დადგენილი ტექსტის გამომცემელ-დაბეჭდავი.

შენიშნავენ, რომ ნაბეჭდი ტექსტის ბოლოსიტყვაში მიქელ და კანონისშეილი ამბობს, ვეფხისტყაოსანი „სა და მ რ თ ო ც ა ა და სა ე რ ო ც ა“; ამას ვახტანგი ვერ იტყოდა, რადგანაც „თარგმანში“ ის ხაზგასმია

⁴⁶ აღ. ბარამიძე, ნარკვევები, I, თბ., 1945, გვ. 303.

ტყულებს, რომ ვეფხისტყაოსანი მხოლოდ საღმრთოა, საღმრთო მიწუნრობის გულისხმობს, რომ პოეტს ის ასე უნდა აქვს: „ეს ფრიად სერიოზული კონტრარფუნქტია. მართლაც, აუტომატურად, მაშინ პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსნის რედაქტორად მისწვე პირს (სულ ერთია, მიქელი იქნება თუ სხვა ვინმე) პეტრსვერად ვეფხისტყაოსნის თავისი უფლებები, ვაუბათილებია ვახტანგის „თარგმანი“ და ვეფხისტყაოსნის გაგების სრულიად ახალი თვალსაზრისი, ახალი კონცეფცია წარმოუდგენია. ასეთ შემთხვევაში, რასაც ვეფხისტყაოსნი მართლაც ვერას გზით ვერ ჩაითვლება პირველნაბეჭდი ვეფხისტყაოსნის რედაქტორად. მაგრამ საქმის ფაქტობრივი ვითარებით არ მართლდება წინააღმდეგობის არსებობა მიქელის ფორმულასა და ვახტანგის „თარგმანს“ შორის. მიქელის მიხედვით, ვეფხისტყაოსანი „სამლოთა და საეროცა“, ეს თვალსაზრისია გატარებული ვახტანგის „თარგმანში“. კომენტატორი მრავალგზის უბრუნდება ამ საკითხს და უოქლოთის ერთი და იგივე პასუხი აქვს მომარტყვებული 209-ე სტროფის (ამა მიხედვად ავთანდილსა) „თარგმანში“ ვახტანგი ამბობს: „სამლოთოთ თუ საეროდ ისწავლება“. 693-ე სტროფის გამო შენიშნულია „ეს სამლოთოთაჲ ითარგმნება და საეროთაჲ ასრუ არის“. 726-ე სტროფი: „სამლოთოსა და საეროთაჲჲ კარგად არის სასწავლო“. 767-ე სტროფი: „ეს სამლოთოჲ არის და საეროც, სამლოთოთაჲ კარგა ითარგმნება, საეროთაჲ უთქვამს“. იქვე 774-ე სტროფის გამოც აღნიშნავს კომენტატორი: „ესეც სამლოთოსა და საეროზედ უთქვამს“. ავთანდილის ანდერძის შესახებ ვახტანგი შესავლის სახით საერთოდ განმარტავს: (სტროფი 778): „აქ ამას იქით განიწყეთ, თუ ეს ანდერძი რაკაცის სასწავლოდ, სამლოთოდ თუ საეროდ, როგორ თვითონს რიგით უსწავლება“. საინტერესო ისაა, რომ 824-ე სტროფის თარგმანს ღრის ვახტანგი აზოგადებს თავის შეხედულებას ვეფხისტყაოსნის ზნეობრივი მოძღვრების თაობაზე და საჭიროდ აცხადებს: „ბევრჯელ მითქვამს: რუსთველს სადაც პირი მოუკრავს, სამლოთო უოფილა კარგი თუ საკაცო, ორივე დაუწერია“. აღარავიარო ეჭვი არ არის, რომ ვეფხისტყაოსანი ვახტანგისგან მომდინარე მართალი ზნეობის გამომხატველი სამლოთო და საერო წარმოებდა. მიქელი, თავის მხრივ, კი არ ამათილებს ვახტანგის თარგმანს, არამედ ზუსტად იმეორებს პატრონის ფორმულას.

ამრიგად, მოხსნილად უნდა ჩაითვალოს ის უაღრესად მნიშვნელოვანი საბუთო, რომელიც მოხმობილი იყო ვახტანგის რედაქტორობის ასაკიდან დად. რაღა თქმა უნდა, დიდი უსამართლობა იქნებოდა მიქელის დავის შეუფასებლობა, მაგრამ არც ამ დავის გადართუ-